
УДК 81'373.42

Тетяна Коць

Інститут української мови НАН України, м. Київ

ЯВИЩЕ ВАРІАНТНОСТІ В ІСТОРІЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

У статті проаналізовано явище варіантності в історії літературної мови. Розкрито взаємозв'язок між варіантністю і літературною нормою, з'ясовано інтралінгвальні та екстралінгвальні причини виникнення варіантів. Особливу увагу звернено на структурну класифікацію варіантів, обґрунтовано функціональні можливості лексичних, морфологічних і синтаксичних варіантів у проекції на мовну практику ХХ століття. Диференційовано синхронний і діахронний аспект дослідження варіантності в історії літературної мови.

Ключові слова: *варіантність, літературна норма, тотожність лексичного значення, тотожність граматичного значення, стилістична однорідність, видозміни мовної одиниці.*

Такі властивості мови, як відкритість і гнучкість, смислове і формальне взаємопроникнення її елементів, неоднозначність способів вираження лексичного і граматичного значень, а також вплив постійно змінюваних екстралінгвальних чинників зумовлюють явище варіантності. Мовознавці схиляються до думки, що варіантність — це один із шляхів розкриття мовного потенціалу, розвитку літературної мови. Вона, як зазначає С.Я. Єрмоленко, спричинює еволюцію «загальнолітературної і стильових норм, забезпечує рухливість мовного узусу, життєдіяльність мовної системи, здатної на витворення функціональних та експресивних стилів літературної мови» [8: 201].

Пов'язуючи варіантність з поняттям норми, мовознавці звертають увагу на те, що для кожної сучасної літературної мови характерний не тільки певний ступінь стійкості нормативних реалізацій, а й і деякий набір варіантних засобів. Категорія варіантності дуже важлива для характеристики

© Т.А. КОЦЬ 2016

літературної норми, а діапазон варіантності значною мірою характеризує специфіку норм різних літературних мов і є основою для диференціації деяких історичних періодів їхнього розвитку. Варіантність літературної мови, як зрештою і будь-якої мовної ідіоми, зумовлена різноманітністю її структурного потенціалу, що реалізується в процесі історичного розвитку мови. Наявність будь-яких формальних модифікацій у межах однієї лексеми, словоформи або синтаксичної конструкції, не пов'язаних із зміною основного значення цих одиниць, і є причиною варіювання. М.П. Кочерган зауважує: «Постійне варіювання як у плані вираження, так і в плані змісту — це спосіб існування мови як живої, функціонально-комунікативної системи. Саме через те, навіть за суто синхронічного підходу в дослідженні мовної системи, необхідно виявити в ній сталі і змінні, статичні й динамічні, сильні й слабкі, продуктивні й непродуктивні ланки, те, що втрачається, і те, що зароджується, тобто визначити тенденції розвитку цієї системи» [9: 336].

Варіантність була невід'ємним елементом історії української літературної мови. Часи активних суспільних змін завжди спричинювали пошук нових форм для позначення реалій позамовного світу. Велику кількість варіантів демонструвала мовна практика кінця XIX — початку XX століть, що пов'язано з розширенням функціональних можливостей мови і з неусталеністю літературної норми в той період мовного розвитку. Ю. Шевельов пише про той період як про час входження в загальнолітературний словник значної кількості галицьких слів [21: 108]. Літературний стандарт випрацьовувався в тісній взаємодії прескриптивної науки і мовної практики.

У 30-80-ті роки XX століття внаслідок максимальної стандартизації мови (вилучення з ужитку будь-яких діалектних одиниць, тенденції до зближення з російською мовою, що виразно відбиває, зокрема, публіцистичний стиль) функціонували переважно нормативні варіанти, підтримувані усталеними морфологічними парадигмами. Значно активізувалися варіанти в мовній практиці кінця XX — початку XXI століть у зв'язку з процесами демократизації суспільної свідомості і мови.

Дослідники розглядають явище варіантності здебільшого у плані синхронії, констатуючи їхнє паралельне живання і наголошуючи на нормативному або ненормативному статусі та стилістичних функціях аналізованих одиниць.

У період 20–30-х років XX ст. проблема варіантності цікавить широке коло українських лінгвістів (праці О. Курило, М. Сулими, М. Гладкого, А. Кримського, І. Огієнка та ін.), які розцінюють надлишок у парадигматиці мовної системи як наслідок мовної еволюції, контакту літературної мови і діалектів, впливу різноманітних екстралінгвальних та інтралінгвальних чинників.

Значну увагу було звернено на стилістичні можливості варіантних форм лексичних одиниць: «... найменша фонетична зміна повинна надавати вислову нового відтінку», — стверджує О. Курило [10: 5].

У 60-ті роки ХХ ст. в українській мовно-літературній практиці виникла дискусія про шляхи відбору лексичних варіантів та їхньої кодифікації (статті на сторінках газети «Літературна Україна», журналу «Україна» та інших видань Б. Антоненка-Давидовича, М. Пилинського, М. Гурійчука, О. Пономаріва, Є. Кирилюка, Г. Кочура). «Укладачам словників рекомендували не тільки добре знати основні лексичні, синтаксичні та фразеологічні норми української мови, а й визначатися чуттям мови, вміти розрізнити, що в тому чи іншому тексті є природне, органічне даній мові, а що штучно скальковане» [1: 3].

Сучасна мовознавча наука кваліфікує варіантність як природний процес мовної системи, що підтримує мовні пошуки і забезпечує в майбутньому раціональніший спосіб вираження, як конкретно-історичне явище, одне з внутрішніх виявів літературної мови, наділене різноманітними культурно-історичними ознаками доби, що дозволяє використовувати варіантні форми як один із засобів стилістичного збагачення мови (праці С.Я. Ермоленко, Н.Я. Дзюбишиної-Мельник, К.В. Ленець, Л.О. Ставицької, Л.О. Пустовіт, Л.І. Шевченко, Л.Г. Боярової, С.А. Сербенської, М.А. Жовтобрюха, В.Г. Костомарова, В.Н. Ярцевої, К.С. Горбачевича, Н.Д. Арутюнової, Ф.П. Філіна та ін.). Ф.П. Філін стверджував: «Не будь-яка варіантність засобів мовного вираження «надлишкова», вона стає надлишковою лише тоді, коли варіанти не мають жодного особливого навантаження» [19: 68].

Основними критеріями визначення нормативності варіантів М.М. Пилинський називає «давність і стійкість літературної традиції», які підтримують їхнє функціонування в мові протягом багатьох років [11: 34].

Варіантність — це насамперед природний стан мови як конкретно-історичного явища, один із внутрішніх виявів літературної мови, наділеної різноманітними культурно-історичними ознаками, що уможливорює використання варіантності як засобу стилістичного збагачення функціональних різновидів мови. Кожен стиль літературної мови по-різному реагує на рекомендації мовної норми, допускаючи більшу чи меншу варіативність. В.А. Чабаненко зазначає, що варіанти, функціонуючи в публіцистичному, художньому стилях, збільшують виразово-стилістичні ресурси синонімічного ряду, створюють дериваційно-стилістичну гнучкість фрази, узгоджують одне й те саме лексичне значення з різними мовними ритмами [20: 112].

У мовознавстві існують різні класифікації варіантів. Акцентуючи на синхронному плані варіювання, О.О. Тараненко за структурою та залежно від формальних модифікацій поділяє варіанти на фонетичні, акцентуаційні, орфоепічні, орфографічні, морфологічні (з видозмінами формотворчих афіксів, парадигмами відмінювання, дієвідмінювання, граматичними категоріями, синтаксичним зв'язком), словотвірні, комбіновані [18: 16-19].

Враховуючи діахронний аспект виникнення варіантів, їх поділяють на хронологічні (діахронічні), регіональні, стилістичні і контактні [16: 20].

Варіантність в історії літературної мови, а саме в її писемному різновиді, в плані діяchronії і в плані синхронії виявляється на рівні лексичних, морфологічних і синтаксичних одиниць. Відповідно можна виокремити три групи варіантів: *лексичні, морфологічні, синтаксичні*.

Лексичні варіанти — це видозміни, паралельні форми існування того самого слова, що за будь-яких модифікацій зберігає тотожність лексичного і граматичного значень, стилістичну однорідність і недиференційовану сполучуваність. У межах *лексичної варіантності* можливі видозміни: 1) фонемного складу (*фонематичні варіанти*), 2) афіксів (*словотвірні варіанти*). Саме ці показники можуть впливати на зміну лексичного значення.

Фонематичні видозміни у межах лексичної варіантності прямо не пов'язані з позиційно-комбінаторними модифікаціями і особливостями розмовної мови. Вони виявлялися у різні періоди розвитку мови. Початок ХХ століття (період усталення літературної норми) позначений впливом книжної традиції, діалектної неоднорідності, засвоєнням іншомовної лексики через посередництво і польської, і російської мов, мовним уподобанням кодифікаторів літературного стандарту. У кінці ХХ століття варіантність пов'язана з відродженням процесів демократизації мови, а також з посиленням явищем гіперизму — розподібенням мовних одиниць української і російської мови.

За умови *афіксальних відмінностей* також імовірна семантична тотожність й стилістична однорідність мовної одиниці. П.Ю. Гриценко зазначає, що «зміни морфемної структури слова відчутні ще й тому, що саме морфема виконує функцію введення слова у ряд слів, утворених за допомогою тієї ж морфемі, в той час як звукові зміни, охоплюючи навіть ряд лексем, далеко не завжди обтяжують їх новими зв'язками і смисловими конотаціями» [5: 102]. У багатозначних слів варіантність може виявлятися у всіх, у декількох або одному значенні. Їхня семантична диференціація — це історичний процес, внаслідок якого за кожною формою закріплюється відповідне значення.

О.О. Тараненко розрізняє словотвірні варіанти й однокореневі синоніми. Дослідник зазначає, що однокореневі слова — це «не модифікації того самого слова, а результати паралельних словотвірних актів на базі однієї твірної основи» [17: 60].

Семантичне варіювання тісно пов'язане з явищем полісемії тієї чи тієї морфологічної форми і може мати різний ступінь розгалуження. Складність розмежування функціональних ознак і власне значенневих варіантів спонукає насамперед орієнтуватися на ті граматичні категорії, які мають парадигматичні вираження в межах морфології мови. В.М. Ярцева вважає, що «відома градація граматичних значень за ступенем їхньої вагомості для мови може допомогти в розмежуванні явищ семантичного варіювання і явищ полісемії та омонімії» [23: 11]. Формальне варіювання за абсолютної синонімії варіантних форм можливе тільки для деяких елементів ряду, але не для ряду загалом.

Дослідники з лексики, словотвору та термінології порушують проблему синонімії словотвірних морфем, що є найважливішою умовою варіювання слова. Спільнокореневі утворення з різними афіксами, але однаковим лексичним та граматичним значенням Л.О. Симоненко кваліфікує як словотворчі варіанти [15: 39]. Л.П. Дідківська, Л.О. Родніна варіантом слова називають дериват спільної з цим словом основи, що відрізняється від нього афіксом і має меншу частоту або сферу вживання, але ідентичне значення [6: 88]. О.С. Ахманова спільнокореневі слова з тотожним лексичним та граматичним значеннями вважає межею варіювання слова [2: 232]. П.Ю. Гриценко зауважує, що за умови субститування «зміна нормативного і семантичного полів лексеми проходить через етапи співіснування двох назв як дублетних для вираження одного поняття, поступове витіснення однієї лексеми іншою, новою [5: 125].

Варіантність і синонімія — це різні поняття. Синоніми мають тотожне, або майже тотожне значення, але різні стилістичні та граматичні характеристики та сполучуваність. Отже, це не абсолютно ідентичні одиниці. Незважаючи на різну генетичну субстанцію, спільнокореневі слова з однаковим лексичним та граматичним значеннями часто не мають ані стилістичного відтінку, ні відмінностей у сполучуваності. Тобто вони протягом певного часу функціонують як дублети. Це й дає підстави кваліфікувати їх як варіанти. Такі генетично неоднорідні одиниці з часом стилістично розподібноються, набувають різної сполучуваності і переходять у розряд синонімів або один із них зникає. Такі процеси в українській мові виявляються на різних часових зрізах у поширенні російськомовних словотвірних моделей, які витісняли з ужитку українські зразки. Явище гіперизму, що особливо відчутне в часи активізації національно-політичного життя країни, спричинює протилежні тенденції. У таких випадках генетична неоднорідність нівелюється і на перший план виходять формальні словотвірні зміни всередині слова.

Основне граматичне значення одиниць словотвірного рівня можна визначити, аналізуючи парадигматичну будову тієї групи одиниць, до якої належить відповідний елемент мовної структури. За таких умов можна побачити двобічність явища варіантності: від тотожності змісту і відмінності в формі до диференціації змісту в межах тієї самої форми. Іншими словами, з проблемою варіантності тісно пов'язані не лише явище синонімії, а й омонімії.

Полісемія корелює з поняттям омонімії, оскільки верхньою межею полісемантичної одиниці стає низка омонімів, якщо значення цієї одиниці такі різні, що вже не сприймаються як ті, що мають єдиний стержень [23: 18].

У синхронії семантичне і формальне варіювання розподілене за різними рівнями і може відображати деякі специфічні риси рівневої стратифікації мови.

Наявні в синхронії варіанти мовних структур — результат історичних змін, які відбуваються в мові. Такі зміни можуть відносно повною мірою

або частково охоплювати мовний матеріал. Наявність залишків попередніх явищ уможливорює співіснування старих і нових одиниць. На рівні словотворення перетворення призводить до переміщення застарілих лексичних форм до архаїзмів, проте на синхронному рівні можуть співіснувати старі і нові форми. Можливість функціонування тотожних варіантів не суперечить тому твердженню, що з часом вони можуть функціонально і стилістично диференціюватися.

До **морфологічних варіантів** зараховуємо формальні словозмінні модифікації, що за будь-яких умов не змінюють лексичного і граматичного значень і стилістичної однорідності. Це афіксальні різновиди словоформ з граматичним значенням відмінка, роду, числа, часу і способу. На рівні морфології формальне варіювання можливе в тих випадках, коли, зберігаючи одне значення, дві різні форми можуть бути взаємозамінними в одній і тій самій позиції. На відміну від фонематичних видозмін у межах лексичного варіювання, яке має несистемний характер і присутнє тільки в деяких лексемах, морфологічне варіювання — явище регулярне.

Морфологічні варіанти зберігають визначальні риси української мови, зокрема в закінченнях **-ові, -еві** іменників II відміни однини чоловічого роду. Варіанти флексій **-а, -у** в родовому відмінку однини іменників II відміни чоловічого роду, як показує і історія прескриптивної науки, і мовна практика, — це слабка ланка мовної норми. Хоч сучасні граматики чітко диференціюють вживання цих закінчень для різних семантичних груп іменників, мовна практика часто демонструє хитання, що в цьому випадку створює невиправдану, ненормативну варіантність.

Синтаксичні варіанти — це модифікації порядку слів та способів поєднання в словосполученнях, реченнях з тотожним змістом. Усі можливі синтаксичні видозміни в плані синхронії чітко регламентує мовна норма, в якій передбачено мовні механізми, що забезпечують цілісність усієї мовної системи.

Морфологічні і синтаксичні варіанти об'єднує загальний термін **граматичні варіанти**, тобто функціонально тотожні граматичні одиниці, які мають регулярні відмінності граматичної форми. Л.К. Граудіна стверджує, що на відміну від інших паралельних одиниць мови граматичні варіанти мають відповідати таким умовам: 1) критерію граматичної системності, 2) регулярної взаємозамінності, 3) функціональної еквівалентності граматичного значення в межах порівнюваних контекстів, 4) однорідності порівнюваних граматичних структур [4: 120—121].

Причини варіантності різноманітні. У зарубіжному мовознавстві існувала думка, що варіанти — це не лише наслідок інтралінгвальних чинників, а й соціально-професійної неоднорідності: вікової структури суспільства, функціонального і стилістичного різноманіття літературної мови [22: 14]. Названі явища — це швидше не генетичні причини варіантності, а лише сприятливе середовище для їхнього функціонування.

Існують внутрішні (інтралінгвальні) і зовнішні (екстралінгвальні) причини варіювання. Інтралінгвальні причини варіювання: 1) *дія закону*

аналогії (виявляється у поширенні ненормативних варіантних закінчень у відмінковій парадигмі); 2) *різноманітність форми і змісту*, яка виникає внаслідок нерівномірного розвитку цих категорій (лексичні варіанти зі словотвірними модифікаціями); 3) *різноманітність структурних потенцій мовної системи і її перебудова в процесі розвитку* мови (створення дво-членної категорії числа на основі тричленної; залишки двоїни виявляють себе у варіантних різновидах форм множини); 4) *закон мовної економії* (функціонування аналітичних моделей часу, виду, способу дієслова).

Варіантність, тобто наявність кількох форм з однаковим значенням, дещо суперечить законам мовної економії. Проте надлишковість у парадигматиці треба розглядати як обов'язковий атрибут мови, що функціонує. Парадигматична надлишковість не подовжує акту комунікації, не суперечить тенденції до економії мовних засобів. Історія літературної мови засвідчує, що варіантність — це наслідок мовної еволюції, пор. думку О.О. Потебні: «Мова зовсім не є таким цілим, в якому немає нічого надлишкового» [13: 142]. Варіантність — це своєрідний компроміс між вічним прагненням до оновлення мови і оборонною реакцією на все нове, незвичайне. К.С. Горбачевич зазначає, що «Рівень варіювання і поступова заміна конкуруювальних способів вираження забезпечує менш відчутне і не таке болюче зрушення норми, сприяючи існуванню відомого парадоксу: мова змінюється, залишаючись собою» [3: 11].

Внутрішні причини мають, зазвичай, регулярну відтворюваність, що триває століттями, зокрема в морфологічних структурах. Порівняно короткочасними і слабкими є протиставлення нового і застарілого, книжного або нормативного і ненормативного варіантів.

До екстралінгвальних чинників належать *вплив територіальних діалектів, взаємодія з іншими мовами* (запозичення того самого слова з різних мов або через посередництво різних мов). Такі варіанти функціонують недовго — протягом кількох років. Лексичні варіанти тут репрезентовані діалектними фонематичними, словотвірними модифікаціями, морфологічні — паралельними родовими формами.

Причиною збільшення кількості необґрунтованих варіантів у деякі періоди розвитку літературної мови може бути паралельне функціонування у мовній практиці різночасових норм літературної мови (видання пам'яток культури, художньої літератури за правописними нормами 1928 року) [7: 274].

С.Л. Попов, поділяючи мовні норми на імперативні (обов'язкові реалізації, зумовлені структурою) та диспозитивні (рекомендації, які є наслідком культурно-історичних передумов), диференціює граматичні варіанти відповідно на імперативні (одна форма — нормативна, а інша — ненормативна) та диспозитивні (обидві форми — нормативні) [12: 51]. Імперативні норми можуть бути слабкими і сильними. Кодифікуючи норму, лінгвісти рекомендують до вживання або одну, або кілька граматичних форм, проте мовна практика часто засвідчує хитання слабких імперативних норм, що виявляється в поширенні ненормативних варіан-

тів (зокрема семантично недиференційовані закінчення іменників чоловічого роду II відміни в родовому відмінку однини).

Необхідно розрізняти синхронний план варіювання на тих чи тих структурних рівнях мовної системи і діахронний процес виникнення, співіснування і зникання варіантних структур та їхніх компонентів.

Варіантність як історичну категорію не можна досліджувати шляхом встановлення статичних зв'язків між мовними одиницями. Важливо визначити функціонально — динамічні зміни варіювання.

Функціональний аналіз передбачає опис варіантів у контексті дис-трибутивних і стилістично неоднакових умов. Дослідження динамічних процесів дозволяє простежити тенденції літературної мови в ретроспективі і в перспективі.

Структурно-порівняльний аспект вивчення варіантності дозволяє визначити місце одиниці в мовній системі, враховуючи парадигматичні, дериваційні, і формально-структурні зв'язки. За допомогою такого аналізу можна з'ясувати не тільки інтралінгвальні причини варіювання, а й комунікативні переваги продуктивного варіанта.

Хронологічно обмежена варіантність слова — це прямий наслідок історичного розвитку, еволюції мови. Окремі варіанти слова з часом або зникають, або розподібноються. Інші функціонують в мові впродовж усього історичного розвитку. Часто вони є ознакою розбудованої стилістичної системи літературної мови.

Факти збереження деяких історичних форм як варіантів продуктивних моделей вказують на необхідність диференціації плану синхронії і плану діахронії з погляду функціональної характеристики відповідних варіантів. Деякі варіанти, набуваючи стилістичної маркованості, можуть довго зберігатися в мові, іноді навіть втрачаючи зв'язок із сусідніми морфологічними формами. Як показує діахронний аналіз, функціонування тотожних форм характерне здебільшого для так званих перехідних періодів, коли відчутно змінюються соціально-історичні умови суспільства, які спричиняють пошуки нових форм вираження у мові. Нові реалії і явища потребують називання і нової оцінки. Мова активізує власні потенційні можливості і водночас залучає іншомовні моделі. Стабілізація літературних форм найчастіше відбувається не тільки через створення нових форм у мові, а й через відбір і закріплення у вжитку однієї з двох або кількох моделей-конкурентів. Кодифікуючи норми, мовознавці беруть до уваги усталення одного із можливих варіантів у мовній практиці або визначають межі вживання кожного зі співвідносних між собою ізофункціональних засобів [14: 27].

У плані синхронії вільне варіювання можливе лише протягом короткого часу. Згодом вони семантично розподібноються або один з них зникає, що виявляється в зменшенні його частотності вживання. Як засвідчує історія літературної мови, причиною появи лексичних одиниць або їхніх граматичних форм є одночасне співіснування історичних і утворених за аналогією моделей, наявність однозначних елементів у різних територіальних

діалектах. Частково варіантність підтримує існування так званих етимологічних дублетів, що можна спостерігати зокрема в збереженні форм наказового способу дієслова, числа двоїни, фонематичних видозмін.

Варіантність на всіх етапах історії літературної мови була наслідком еволюції мовної системи. Активні процеси конкурування суфіксальних словотвірних форм, семантизації деяких варіантів засвідчують мовна практика, граматики і словники. Неоднозначне трактування варіантів ускладнює їхню кодифікацію. Лексичні, морфологічні, синтаксичні варіанти української літературної мови зазнають часових змін. Водночас їхня динаміка зумовлена лексико-граматичними і функціонально-стильовими процесами в сучасній літературній мові.

1. Антоненко-Давидович Б. Спільно сіяти, спільно полоти // Літ. Україна. — 1965. — 5 березня. — С. 3—4.
2. Ахманова О.С. Очерки по общей русской лексикологии. — М. : Наука, 1957. — 232 с.
3. Горбачевич К.С. Вариантность слова и языковая норма. — Ленинград: Наука, 1978. — 238 с.
4. Граудина Л.К. Вопросы нормализации русского языка. Грамматика и варианты. — М. : Наука, 1980. — 288 с.
5. Гриценко П.Ю. Актуальне варіювання лексики. — К. : Наук. думка, 1990. — 270 с.
6. Дідківська Л.П., Родніна Л.О. Словотвір, синонімія, стилістика. — К., 1992. — 170 с.
7. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Коць Т.А. та ін. Літературна норма і мовна практика. — Ніжин : Аспект-Поліграф, 2013. — 320 с.
8. Єрмоленко С., Дзюбишина-Мельник Н. Нові тенденції у загальнолітературній нормі української мови // *Języki stowiańskie wobec współczesnych przemian w krajach Europy s'rodkowej i wschodniej*: Mat. Konf. z 23-25 IX 1992 r. — Opole, 1993. — S. 199—204.
9. Кочерган М.П. Загальне мовознавство // К. : Видавничий центр «Академія», 2008. — 464 с.
10. Курило О. Паралельні форми в українській мові, їх значення для стилю. — К., 1928. — 94 с.
11. Пилинський М.М. Мовна норма і стиль. — К. : Наук. думка, 1976. — 287 с.
12. Попов С.Л. Русская грамматическая вариантность в когнитивно-эволюционном освещении. — Х., 2014. — 304 с.
13. Потєбня А.А. Из записок по русской грамматике. — Ч. III. — Х., 1899. — 186 с.
14. Семенюк Н.Н. Проблема формирования норм немецкого литературного языка XVIII столетия. — М., 1969. — 276 с.
15. Симоненко Л.О. Формування української біологічної термінології. — К., 1991. — 152 с.
16. Струганець Л.В. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ ст. — Тернопіль: Астон, 2002. — 352 с.
17. Тараненко О.О. Варіанти // Українська мова. Енциклопедія. — К. : Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2000. — С. 59—60.
18. Тараненко О.О. Новий словник української мови (концепція і принципи укладання словника). — К. — Кам'янець-Подільський, 1996. — 170 с.
19. Філін Ф.П. Нотатки про мовну норму // Слово і труд. — К., 1976. — С. 67—78.
20. Чабаненко В.А. Дериваційна варіантність слова і мовна експресія // Дослідження з словотвору та лексикології. — К. : Вища шк., 1985. — С. 110—116.
21. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині ХХ століття (1900 — 1941) : стан і статус. — Нью-Йорк, 1987. — 295 с.
22. Швейцер А.Д. Вопросы социологии языка в современной американской лингвистике. — Л., 1981. — 348 с.
23. Ярцева В.Н. Проблема вариативности на морфологическом уровне языка // Семантическое и формальное варьирование. — М. : Наука, 1979. — С. 7—27.

Статтю отримано 17.02.2016

Tetyana Kots

Institute of the Ukrainian language of National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

PHENOMENON IN THE HISTORY VARIANCE LITERARY LANGUAGE

The article analyzes the phenomenon of variance in the history of language. Expand the relationship between variability and literary norm, and found intralinguistic extralingual cause of options. Particular attention is paid to structural classification options reasonably functionality lexical, morphological and syntactical variations in projection on the language practices of the twentieth century.

Differentiated synchronous and diachronic aspect of the study variability in the history of language. These properties of language as openness and flexibility, semantic and formal interpenetration of its elements, ambiguous way of expressing lexical and grammatical meaning and impact of constantly changing extralinguistic factors contribute to the phenomenon of variance.

Category variance is very important to characterize the literary norms and range of variance is largely characterized by the specific rules of different languages and literature are the basis for the differentiation of some historical periods in their development. Background variance created for literary language, and eventually as any other language idioms variety of structural capacity, implemented in the historical development of language. The presence of any formal modifications within the same token, word forms or syntactic structures not related to a change in the basic values of these units and cause variation.

Modern linguistic science classifies variants as a natural process of language system that supports decision-language searches and provides future rational mode of expression as a concrete historical phenomenon, one of the internal manifestations of literary language, endowed with a variety of cultural and historical features of the day, allowing the use of variant forms as a means of enriching the stylistic language.

Lexical variants — a modification, the existence of parallel forms of the same word that for any modifications retains the identity of lexical and grammatical meanings, stylistic undifferentiated uniformity and compatibility. Within lexical variance possible modifications: 1) of phonemic (phonetic variants), 2) affix (derivational variants).

By morphological variations completed formal inflectional modifications under any circumstances do not change the lexical and grammatical meaning and stylistic homogeneity. This word forms affixed variety of grammatical meaning of case, type, number, time and method. Syntax options — a modification of the order of words and phrases in a combination of ways, sentences with identical content. All possible syntax modification in terms of synchrony clearly regulates the language rule that accepts linguistic mechanisms that ensure the integrity of the entire language system. A large number of options had been caused by historical and dialectal influences.

Active processes compete suffixal structural word forms certifying semantics some options grammar and dictionaries. Ambiguous interpretation of syntactic phenomena complicates their codification. Lexical, morphological, syntactic variants Ukrainian language experience of time changes. However, their dynamics caused by lexical and grammatical, stylistic and functional processes in modern literary language.

Key words: *variability, literary norm, identity lexical meaning, identity grammatical meaning, stylistic homogeneity, linguistic modification unit.*